

12.5 Appreciative inquiry in de kerk: waarderende gemeenteopbouw!

Door Els Deenen en Else Roza

Wat geeft een organisatie ten diepste leven? Dat is de kernvraag waar appreciative inquiry zich mee bezighoudt. Verrassend daarbij is dat het onderzoek 'naar wat de organisatie leven geeft' zelf nieuw elan teweegbrengt, toekomstperspectief genereert en vernieuwende initiatieven doet ontstaan.

Onder de naam 'MET ANDERE OGEN' begeleiden wij kerkelijke gemeenten bij het ontwikkelen van nieuwe perspectieven. Dat doen we met behulp van AI, dat binnen de kerkelijke setting de naam 'waarderende gemeenteopbouw' heeft gekregen. Daarbij staat de volgende vraag centraal: 'Hoe kunnen wij kerk zijn, op de plaats waar wij wonen, met de mogelijkheden die wij als lokale geloofsgemeenschap hebben?'

Bij het toepassen van waarderende gemeenteopbouw binnen kerken ontdekken we steeds opnieuw hoe krachtig AI werkt. Geloofsgemeenschappen staan onder druk. De vraag naar 'wat de kerk leven geeft' is aan de orde van de dag. In deze bijdrage laten we zien hoe christelijke spiritualiteit en AI elkaar versterken als het gaat om het vinden van nieuwe wegen voor de kerk van de toekomst.

Bronverhalen

Bij waarderende gemeenteopbouw vormen verhalen van mensen over hun kerk een belangrijke bron van kennis. Meer dan in een verstandelijke analyse van de naakte feiten klinken in verhalen

emoties door, ontdek je wat de verteller beleeft, ervaart of waardeert aan zijn geloof en zijn geloofsgemeenschap (zie het poëtische principe elders in dit werkboek). In de christelijke traditie is de Bijbel een belangrijke bron van inspiratie en/of van kennis. De Bijbel is een verzameling boeken, gedichten, brieven en uitspraken van verschillende auteurs door de eeuwen heen. Geen ‘naakte feiten’, maar ervaringsverhalen, over wat zij in hun leven hebben beleefd als dragende kracht. Literaire verhalen ook, die hun boodschap vaak verduidelijken met voorbeelden, gelijkenissen, metaforen – en op die manier ‘verbeelden’ waar het de verteller om te doen is. Het gaat in de Bijbelse boodschap uiteindelijk altijd weer om het gericht zijn op het Koninkrijk van God, het toekomstvisioen van een samenleving waarin alles en iedereen tot zijn recht mag komen, en hoe wij mensen daaraan kunnen bijdragen.

Kerkmensen zijn gewend aan het werken met verhalen, dat is een belangrijke reden waarom appreciative inquiry zo aansluit binnen de kerk. In een traject van waarderende gemeenteopbouw zoeken we met behulp van de stappen van AI naar nieuwe perspectieven voor de gemeente, en vertalen die in beleidsvoornemens en concrete plannen. De waarderende onderzoeksvraag: ‘Wat geeft leven aan onze gemeente?’ haakt aan bij de onderliggende vraag: ‘Wat geeft leven aan onze samenleving?’ Het onderzoek naar de vertaling van beleidsvoornemens in concrete actieplannen valt moeiteloos te verbinden met de vraag: ‘Wat staat ons als geloofsgemeenschap, en als gelovig mens, nu te doen?’

Naast de verhalen van mensen hebben Bijbelverhalen een plek in een traject van waarderende gemeenteopbouw. Soms lezen we ze aan het begin van een onderzoeksbijeenkomst. Deze verhalen

ontregelen, spiegelen, vormen en inspireren. Een van de brieven uit het Nieuwe Testament bevat bijvoorbeeld een metafoor voor de kerk als organisatie, waarbij de kerk wordt vergeleken met het lichaam van Christus: ‘Een lichaam is een eenheid die uit vele delen bestaat; ondanks hun veelheid vormen al die delen samen één lichaam. Zo is het ook met het lichaam van Christus ... Het oog kan niet tegen de hand zeggen: “Ik heb je niet nodig”, en het hoofd kan dat evenmin tegen de voeten zeggen. Integendeel, juist die delen van het lichaam die het zwakst lijken zijn het meest noodzakelijk.’

Dit beeld geeft richting aan het onderzoek. Het laat je als begeleider nadenken over wie je in ieder geval bij het waarderend onderzoek wilt betrekken. Maakt de gemeente het nieuwe beleidsplan op een heidag met de kerkenraad, het kader van de kerkelijke gemeente – en kijkt de kerkenraad daarna hoe ze de gemeente meekrijgt? Of ontwerp je het beleidsproces zo, dat telkens zo veel mogelijk gemeenteleden kunnen meedoen met het gesprek, en faciliteert de kerkenraad de uiteindelijke uitkomst? De inrichting van het onderzoek kan een wereld van verschil maken. Op grond van de metafoor van ‘het lichaam van Christus’ pleiten wij altijd voor een zo groot mogelijke groep deelnemers: alle stemmen doen ertoe. De metafoor helpt gemeenteleden hun plek in de geloofsgemeenschap in te nemen.

Samen onderzoeken

Woorden creëren werelden. Het maakt uit welke verhalen je vertelt. Het maakt uit wat je zegt en hoe. Meerdere perspectieven maken het beeld van de werkelijkheid rijker (zie paragraaf 2.8.1 over sociaal-constructionisme).

Wij werken aan nieuwe perspectieven voor de kerk. We schakelen daarbij het liefst de hele lokale geloofsgemeenschap in. Dat vraagt wat creativiteit bij de organisatie. Omdat het om vrijwilligers gaat, kun je niet zomaar een bijeenkomst plannen, waarbij alle betrokkenen ‘vanzelf’ aanwezig zijn. Mensen doen mee op basis van motivatie, beschikbare tijd en energie. Om de AI-stappen met zo veel mogelijk mensen van de gemeente te kunnen zetten, zoeken we naar momenten waar mensen toch al bij elkaar zijn.

Een voorbeeld. Twee wijkgemeenten uit een middelgrote stad gebruiken de startzondag voor de vertelfase rondom hun thema ‘Gezamenlijk eropuit!’ De startzondag is op een doorgaans feestelijke zondag in september. Gemeenteleden zijn net terug van vakantie en staan aan het begin van een nieuw kerkelijk seizoen. Beide kerken werken samen op het thema om de toekomstige samenvoeging van beide kerken te onderzoeken. Ook willen ze er letterlijk meer op uit, naar buiten toe, de wijk in.

Het samengaan van beide gemeenten is voor veel gemeenteleden een waagstuk. De ene wijkgemeente heeft een geschiedenis van drie samenvoegingen binnen tien jaar tijd achter de rug – nu komt er een nieuwe samenvoeging op hun pad. Ze zijn er langzamerhand wel een beetje moe van.

Hoeveel rek hebben ze nog? De andere wijkgemeente is tot nu toe gespaard gebleven voor samenvoegingen, maar ziet ertegen op: hoe zullen ze door dit proces heen komen? Wat kan er mee, wat zullen ze achter zich moeten laten?

De startzondag begint met een feestelijke kerkdienst in de beide kerken. In de preek vertelt de dominee over het verhaal van het volk Israël, dat na een zwerftocht van veertig jaar door de woestijn

op het punt staat het beloofde land binnen te gaan. Met hun hele hebben en houwen trekken ze over de Jordaan, de grensrivier. Daarbij richten ze een gedenkteken op: twaalf stenen, voor elke stam één. De vraag ‘Waarom staan die stenen daar?’ zal zo tot in lengte van jaren verhalen oproepen over die lange tocht naar het land van belofte.

Bij de voorbereiding op deze dag heeft de begeleider dit verhaal bewust ingebracht. Bij de vraag: ‘Wat hebben deze gemeenten nodig om de stap samen te wagen?’ kwam dit verhaal bovendrijven. Van het volk Israël vraagt het lef om de rivier door te gaan, een nieuw land tegemoet. Zullen ze niet kopje onder gaan in het snelstromende water? En wat wacht hun aan de andere kant van de rivier? Maar de ark van het verbond – symbool voor Gods aanwezigheid – trekt met hen mee en geeft hun moed. Zo durven ze de stap te wagen. Dit verhaal bemoedigt deze startzondag ook deze beide gemeenten: ze wagen de stap niet alleen, ze vertrouwen erop dat God met hen meetrekt. Deze dag vormt een merksteen op de weg van samengaan.

Na de dienst ontmoeten de beide gemeenten elkaar in het stadspark. Daar vertellen ze elkaar verhalen over hun persoonlijke ervaringen van eropuit trekken, geïnspireerd door de verhalen van God en mensen, met elkaar, in de wereld om hen heen. Ze onderzoeken hun verhalen op ‘bloeibevorderende factoren’: wat helpt hen om kerk te zijn, om in beweging te komen, en wat helpt om dat samen te doen? Wat geeft hun vertrouwen? Schilderend, zingend en bouwend delen ze hun bevindingen. De kracht van de gemeenschap wordt zichtbaar, daar in het park midden in de stad, waarbij ze al aan het begin van het waarderende proces doen wat ze beogen: ze sluiten zich niet op binnen de muren van de kerk,

Figuur 12.4 Ontmoeting in het stadspark

maar trekken de wijk in, en zoeken elkaar op. Geen twaalf stenen, maar toch: een mijlpaaltje in het proces van samengaan.

Extra stem

Binnen de kerken zien mensen God als degene die leven geeft, de maker van al wat leeft. Als we met behulp van het AI zoeken 'naar dat wat leven geeft' aan een geloofsgemeenschap, dan zoeken we ook naar manieren om Gods stem mee te laten klinken, zoals door het gebruik van Bijbelverhalen. Een andere manier is om stiltes in te bouwen, waarin we mensen uitnodigen om zelf het gesprek met God of Christus aan te gaan. Zoals tijdens de verbeeldingsfase in deze kerk in een dorp.

Verspreid over een aantal avonden begeleiden kernteamleden groepjes gemeenteleden (tien tot vijftien mensen). De avond begint met een Bijbelverhaal. Vervolgens bestuderen de aanwezigen de gevonden bloeibevorderende factoren uit de vertelfase. Van welke factoren verwachten zij veel heil? De begeleider van de avond nodigt vervolgens de deelnemers uit om stil te worden en na te denken over wat er zou gebeuren met de gemeente als die bloeibevorderende factoren alle aandacht krijgen. Wat is hun invloed op het werk, op de onderlinge relaties, op de relatie met God, op de contacten met de wijk? Na deze stilte nodigt de begeleider de aanwezigen uit hun gedachten met Christus te bespreken. 'Jezus komt nu hier de kamer binnen. Hij is benieuwd naar je gedachten en vraagt je die met hem te delen.' Opnieuw last de begeleider een stilte in. 'Jezus vraagt je: "Wat wil je dat ik doe? Wat is jouw verlangen voor de gemeente?" Na weer een stilte is Jezus vertrokken en zijn de aanwezigen opeens vijf jaar verder in de tijd. De begeleider vraagt hen in de toekomst rond te lopen. 'Kijk eens wat er tot stand gekomen is. Loop eens rond. Wie zie je, wat ervaar je, wat hoor je? Wie kom je tegen en wat doen ze?'

Dan wisselen de aanwezigen de gedachten en beelden in groepjes met elkaar uit en bereiden ze samen een presentatie voor. De sfeer is ontspannen. Er wordt gelachen, mensen lopen heen en weer. Er volgen korte presentaties van toekomstbeelden voor de gemeente. De presentaties van de diverse avonden worden door het kernteam op toekomstbeeld gerangschikt en klaargemaakt voor de volgende fase.

Elke keer is het fantastisch om te zien hoe de combinatie van appreciative inquiry en christelijke spiritualiteit elkaar versterken en zo een stevige basis vormen voor waarderende gemeenteopbouw. Mensen zijn verrast door de bijzondere werkvormen, die gesprekken faciliteren van hart tot hart, met mensen, met God. Alleen al daarom is appreciative inquiry een geslaagde manier van werken voor de kerken. Daarbij ontstaan door alle gesprekken en stappen heen, wonderlijk genoeg nieuwe toekomstbeelden. Perspectieven waar mensen enthousiast mee verder gaan. De Geest is uit de fles en dat maakt een wereld van verschil.